

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

Докторки економічних наук, доцентки

Жарінової Алли Георгіївни

на дисертацію **Чуприни Юрія Анатолійовича**

**«Державне регулювання організацією територіальних кластерів на
основі державно-приватного партнерства»,**

поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

за спеціальністю 08.00.03 –

економіка та управління національним господарством

**1. АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ
ДЕРЖАВНИМИ НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ**

Взаємодія бізнесу і влади є важливим індикатором стану суспільства в цілому. Відносини між ними впливають на характер влади, стиль і технології управління. Останнім часом усе більшого розвитку набуває така форма взаємодії влади і бізнесу, як державно-приватне партнерство (ДПП). У розвинених країнах світу воно розглядається як необхідна умова розвитку ефективної ринкової економіки. На сьогодні практика впровадження державно-приватного партнерства в Україні перебуває на досить ранній стадії становлення. Дослідження теоретико-методологічних основ дає можливість зробити висновок, що єдиної точки зору на визначення ДПП як особливого механізму взаємодії влади і бізнесу немає. У Законі України «Про державно-приватне партнерство» державно-приватне партнерство визначене як система відносин між державними та приватними партнерами, побудована

на принципах рівності партнерів та узгодженості їх інтересів, при реалізації яких можливості обох партнерів об'єднуються, з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та отримання позитивного кінцевого результату для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі. Різноманітність механізмів, форм і методів державно-приватного партнерства дозволяє достатньо широко використовувати можливості приватного капіталу у вирішенні державою багатьох проблем, пов'язаних з публічним інтересом, зокрема з питань модернізації економіки.

Державно-приватне партнерство виступає ефективним механізмом залучення приватних інвестицій у вирішення завдань економічної модернізації країни. Враховуючи потенціал цього інституту, можна констатувати, що подальший розвиток взаємовигідної співпраці може стати базою для підвищення ефективності використання ресурсів і вирішення завдань соціально-економічного розвитку територій.

Необхідною умовою успішної модернізації є підвищення ролі і місця інституту державно-приватного партнерства в реалізації завдань модернізації регіональних соціально-економічних систем, розробка відповідних механізмів партнерства держави і бізнесу.

Актуальність теми дисертаційної роботи визначається необхідністю активізації державно-приватного партнерства як методологічної платформи обґрунтування реалізації національних стратегічних пріоритетів економічного оновлення; на міжрегіональному рівні створити координаційні органи з представників держави, бізнесу та громадянського суспільства з метою проведення моніторингу реалізації проектів ДПП; залучити до розробки проектів ДПП організації громадянського суспільства, представників засобів масової інформації та представників широкої громадськості; розробити низку заходів щодо підвищення кваліфікації та мотивування працівників місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що займаються реалізацією проектів ДПП.

Таким чином, необхідно констатувати що обрана автором тематика, визначена мета та завдання дослідження є актуальними та своєчасними.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Відповідність змісту дослідження паспорту спеціальності 08.00.03

Ознайомлення з матеріалами дисертації, авторефератом та публікаціями здобувача дає підстави зробити такі висновки.

Наукові положення, рекомендації та елементи наукової новизни, які виносяться автором на захист, можна вважати достатньо обґрунтованими та достовірними. Вони базуються на положеннях наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених-економістів з проблем державно-приватного партнерства.

Обґрунтованість одержаних результатів дослідження забезпечено використанням загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, порівняння та логічне узагальнення) та спеціальних методів (статистичний, структурний аналіз, системний підхід).

Аргументованість наукових положень дисертаційної роботи базується на використанні у процесі дослідження статистичної та фактологічної інформації, що ґрунтується на даних української та міжнародної статистики, нормативно-правових актах України.

У роботі визначено й логічно поставлено низьку основних завдань, вирішення яких дозволило досягти мети дисертаційної роботи – обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій що до удосконалення механізму реалізації державно-приватного партнерства у забезпеченні розвитку національної економіки.

Вирішення комплексу поставлених завдань, правильний вибір методів дослідження, достатня теоретична база забезпечили наукову обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій проведеного дослідження.

3. Характеристика новизни та теоретичної цінності окремих результатів дослідження.

Наукова новизна дисертаційної роботи «Державне регулювання організацією територіальних кластерів на основі державно-приватного партнерства», визначається запровадженням нового наукового напрямку в економіці і управлінні національним господарством - обґрунтуванням діяльності розвитку механізмів ДПП як агрегованого потенціалу МТК на підготовку та втілення проектів інвестиційних цільових програм (ІЦП), відображає стратегію інноваційної реалізації державно-приватного партнерства.

Автором доведено, що потребують вдосконалення як теоретико-методичні основи реалізації міжгалузевих територіальних кластерів на основі ДПП, так і конкретні організаційно-структурні механізми управління такими проектами. Наявні на сьогоднішній день в економічній науці та практиці напрацювання щодо реалізації механізмів ДПП не відображають галузевої специфіки територіальних кластерів та складності реалізації життєвого циклу інвестиційного, соціального проекту на засадах ДПП. Вперше, в якості такого оновленого економічного механізму та практичного шляху реалізації ДПП, запропоновано нову систему сутності МТК, які необхідні для вияву пріоритетів щодо інвестування та побудови підприємством інфраструктурних і соціальних проектів на засадах ДПП.

За змістом діяльності, принципами утворення та емерджентним характером інтеграції агентів (учасників) структура МТК обґрунтована як агрегована тимчасова структура проектного типу, що виникла як результат трансформації організаційно-виробничих структур ДІЦП. Зазначена структура діятиме, водночас, як специфічна організація та інвестиційна компанія концесійного типу.

В основу регламентації діяльності МТК покладено авторське бачення сутності поняття «потенціал агрегованої структури». Зміст категорії в сучасній парадигмі механізму державного партнерства, подано автором як діалектичну єдність змістовної (відтворювальної) та результативно-динамічної (процесної) функції розвитку потенціалу підприємства через ознаку інституційної комплементарності та ідентифікацію можливостей об'єднання організаційного базису держави та реальних активів

підприємства при реалізації проєктів ДПП. Агрегований потенціал забезпечує утворення зв'язків між просторово взаємодоповнюючими (комплементарними) компонентами ресурсної, структурної та функціональної взаємодії потенціалів учасників ДПП в контексті взаємного сприяння інтеграційному та інституційному реформуванню, що передбачає: орієнтацію на мультиплікативний результат, використання внутрішніх джерел економічного відновлення та ендогенних факторів зростання конкурентоспроможності інвестиційних підприємств.

Для формування операційного середовища реалізації мультипроєктної комплексної інвестиційної програми обрано концесійну модель ВООТ («Build-Own-Operate-Transfer» – «Будівництво- володіння- управління- передача»), яка зарекомендувала продуктивними підсумками впровадження ДПП-проєктів у вітчизняних реаліях. Відповідно до такої стратифікації, модель запроваджує адаптовану до потреб МТК бізнес технологію до його діяльності.

Важливою складовою наукової новизни роботи є формалізований апарат оцінки підприємств та їх відповідність обраній МТК стратегії ДПП-проєкту - у вигляді моделей «Бізнес-регламентація діяльності МТК» та «ДПП-пріоритет-об'єкт». Створений формалізований апарат дозволяє виявити: емерджентну економічну доцільність реалізації ДПП-проєкту для держави як ініціатора ДПП, функціональний та соціальний ефект від введення проєкту в експлуатацію, а також прогнозовану спроможність проєктів (після їх вдалої реалізації) забезпечити економічні очікування провідних учасників МТК. Запроваджені в моделі аналітико-прикладний комплекс «МТК-будова» забезпечує розробку робочих бюджетів-графіків по окремим роботам ДПП-проєктів, що включені до складу цільових програм у відповідності з загальним бюджетом ДЦП.

Розроблено прикладний інструментарій регулювання територіальними кластерами який надає науково-прикладне обґрунтування синергетичної ефективності МТК як макро-, соціо-, техно- економічної системи з підготовки та втілення ДЦП. Комплекс прикладних програм «Комплекс агрегованого потенціалу» МТК для ДПП-проєкту» забезпечує оцінку готовності агрегованого потенціалу МТК, що дає належні формалізовані та достовірні підстави систематизувати вплив масштабних інвестиційних

проектів на розвиток господарських систем представлених в економіко-управлінському форматі МТК.

4. Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових результатів дисертаційної роботи.

Вважаю, що основою обґрунтованості є раціонально обрані автором наукова гіпотеза та схема організації дослідження, а також вміле сполучення різних за змістом методів і моделей, достовірність яких підтверджена використанням для потреб економіки і управління національним господарством- *абстрагування, аналізу і синтезу, індукції та дедукції; класифікації* – для розробки типології моделей ДПП, потенціалу, інтеграційних процесів й форм інтеграційних структур за участю ДЦП диференціації організаційних інструментів у відповідності з моделями трансформаційних змін; *структурного аналізу, компаративістики, статистичного, техніко-економічного, територіально кластерного та факторного аналізу* – для вивчення сучасного стану побудови механізму впровадження ДПП в інвестиційних програмах, залучення приватних компаній до суспільно-необхідних проектів.

Достовірність та обґрунтованість результатів роботи забезпечується збіжністю результатів за даною методикою (з використанням спроможності методики враховувати можливі відхилення реальних параметрів реалізації ДПП-проектів від запланованих) з тими, що одержані на практиці. Така спроможність започатковується в розробленій автором моделі регламентації діяльності МТК та завершується підсумковими документами створеного комплексу прикладних програм, який забезпечує розробку варіантів управління ДЦП.

Інформаційною базою дослідження стали широке коло вітчизняних і зарубіжних джерел, інформаційно-аналітичні матеріали науково-дослідних центрів, дані Державного комітету статистики України, статистичні дані Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Української асоціації інвестиційного бізнесу, законодавчо-нормативні акти, які регулюють інвестиційну діяльність, інша інформація, зібрана автором безпосередньо за звітами міжнародних

організацій, інститутів спільного інвестування, компаній по управлінню активами та інвестиційних фондів України, ресурси Internet.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Проведений порівняльний аналіз тексту дисертаційної роботи, друкованих праць пошукувача та матеріалів про впровадження роботи, дав підстави стверджувати, що тематика та зміст структура досліджень, виконаних Чуприною Ю.А. в рамках роботи над дисертаційною роботою, відповідають тематичній спрямованості «Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України при підготовці проєктів процесів, розробки системи управління та впровадження моделей ДПП, процесу розвитку та здійснення трансформаційних перетворень організаційних структур національного господарства.

Дослідження по дисертаційній роботі Чуприни Ю.А. відповідають змісту науково-практичного обґрунтування державної інвестиційної цільової програми та подальшого управління ДПП(довідка Інституту місцевого розвитку №12/07-618 від 15.01.2019р)- впроваджено методіку інструментального забезпечення методології створення адаптивних кластерів енергоефективності архітектурно-будівельної галузі. «Формування організаційної структури управління БК «Поділля» (довідка №2652 від 27.11.2018р), в межах якої автором розроблено варіанти організаційної структури управління в т.ч. рішення з організації координаційної ради, інституційного та середнього рівня.

Автором відображено процес інтенсивної внутрішньої структурної перебудови територіальних кластерів в напрямі організації проєктно-орієнтованих структур, в умовах інтеграції організації-учасників до складу МТК.

6. Оцінка повноти відображення змісту дослідження по дисертаційній роботі в друкованих працях здобувача.

Основні результати та висновки дисертаційної роботи опубліковано у в 42 наукових працях, зокрема, 1- одноосібній монографії та 2- в колективній монографії, 23 із зазначеного переліку праць надруковано у виданні, що

входять до міжнародних наукометричних баз: 3 в міжнародній базі *Scopus*; 20 - *Ulrichsweb (CША)*, *BASE (Німеччина)*, *Index Copernicus (Польща)*, *ResearchBib*, *WorldCat*, *Directory of Research Journals Indexing*, *Ulrichs Periodicals Directory*, *Citefactor*, *Open Academic Journals Index*, *Scientific Indexing Services*, *Polish Scholarly Bibliography*, *Google Scholar (Search)*, «*PIHЦ SCIENCE INDEX*»; 3 наукових праці, що входять до переліку фахових видань, затверджених ДАК МОН України. З вищенаведеного переліку 3 статті опубліковано у закордонному виданні. Внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, наведено в списку праць.

Вважаю, що рівень відображення змісту досліджень по дисертаційній роботі в друкованих працях здобувача відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

6. Оцінка відповідності структури та змісту роботи.

Структура дисертаційної роботи підпорядкована меті роботи та змісту виконуваних задач досліджень. Метою роботи є запровадження методологічної платформи обґрунтування реалізації національних стратегічних пріоритетів економічного оновлення через державну підтримку цільових програм, що реалізується як масштабні проєкти через територіальні кластери на ґрунті ДПП.

Підсумки вирішення задач дослідження викладено в 5 розділах та висновках дисертаційної роботи:

- в 1 розділі визначена еволюція змісту категорії ДПП, розкрито сутність та зміст понять «партнерство», та базові принципи функціонування механізму ДПП. Обґрунтовано типологію, зміст та основні організаційно-економічні форми територіальних кластерів. Проведено аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку ДПП як механізму активізації інвестиційної діяльності та відтворення потенціалу функціонування територіальних кластерів в сучасних умовах глобалізації соціально-економічного розвитку;

- в 2 розділі відображено наукову гіпотезу роботи, досліджено засади здійснення регуляторної політики держави у форматі ДПП. Автором запропоновано структуру відтворення агрегованого потенціалу, інтегрованого учасниками цільових програм, що реалізуються на ґрунті ДПП, що дає можливість сприяти підвищенню конкурентоспроможності регіонів і країни у цілому, впровадженню інноваційної моделі розвитку.
- в 3 розділі доведено необхідність започаткування МТК як інноваційного організаційно-економічного механізму реалізації ДЦП на засадах ДПП. Обґрунтовано компоненти організаційних форм та структур ДПП, сформовано моделі управління територіальним кластером як інтегрованою структурою із державною участю. Здійснено побудову стейкхолдерської моделі територіального кластеру в реальному секторі економіки що відповідає за забезпечення економічних інтересів держави в ДПП, і за цільове спрямування агрегованого потенціалу МТК на підготовку та втілення проєктів (інвестиційних цільових програм), із додержанням бюджетно-вартісних та інших проєктних параметрів;
- в 4 розділі визначена економіко-організаційна система адміністрування цільовими програмами, яку здійснює МТК щодо ДЦП на ґрунті ДПП. Сформовано нову систему оцінки державних інвестиційних цільових програм що зосередженні на виявленні прибутковості проєктів та їх зіставлянні в часі з витратами впродовж інвестиційного циклу. Система дає можливість виведення даних економічних переваг проєкту та одержання достовірної картини рейтингових інвестиційних переваг кожного з об'єктів, що були попередньо відібрані МТК для інвестування;
- в 5 розділі (завершальному) на основі розроблених в роботі економіко-математичних моделей відображено результати впровадження автором в практику методико-аналітичні інструменти забезпечення пріоритетів державного інвестування при реалізації

цільових програм та проєктів ДПП. Автором обґрунтовано науково-прикладний підхід діагностування ризиків та факторів за різними типами ДПП-проєктів в складі ДЦП. У даному розділі також представлено прикладні результати інтегрованого комплексу з підготовки та адміністрування ДЦП, для інвестування масштабних, капіталоемних та соціально значущих інвестиційних проєктів, разом з надійною системою контролю використання державних коштів.

Повний обсяг дисертації складається з 469 сторінок в т.ч. титульний аркуш, анотації, вступу, перелік умовних позначень, п'яти розділів, висновків, перелік використаної літературних джерел з 332 найменувань та 14 додатків. В тексті дисертації розміщено 48 таблиць та 68 рисунків.

На мою думку, зміст, структура, характер викладу змісту та оформлення дисертаційної роботи відповідають вимогам, які висуваються ДАК МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – «економіка та управління національним господарством».

7. Оцінка особистого внеску автора. Зауваження щодо змісту та структури дисертації та автореферату.

Аналіз змісту дисертаційної роботи здобувача та друкованих праць, їх співставлення з текстом кандидатської дисертації здобувача дали підстави для здійснення висновку про те, що всі положення, які виносяться на захист, належать особисто автору і не містять результатів, ідей або розробок, що належать співавторам, разом з якими опубліковані наукові праці. Дана дисертаційна робота не містить ідей, розробок та текстових залучень із кандидатської дисертації пошукувача.

Дисертація належним чином проілюстрована схемами, таблицями, графіками, висновки автора обґрунтовані змістом матеріалів розділів. Завершеність роботи досягається системністю, послідовністю вирішення

задач - від постановки до практичного втілення, а також системно-методичною єдністю одержаних результатів.

В процесі аналізу зміст дисертації та автореферату виникли окремі зауваження змістовного та редакційно-стилістичного характеру:

1. Розуміючи що пропонована в роботі авторська методологія започаткування міжгалузевих кластерів спрямована на продуктивне виконання мультигалузевих та мультипроектних цільових програм, вважаю що представлена в роботі методологія та прикладний інструментарій може і має бути деталізована і розвинута для потреб організації будівельних кластерів, зокрема для потреб впровадження цільових програм з реконструкції, модернізації та ревіталізації мікрорайонів застарілої житлової забудови великих міст. Виходячи з цих міркувань, слід вказати на наступне зауваження: визначаючи в розділі 1 умови застосування, переваги, недоліки та основні принципи використання моделей ДПП та пропонуючи систему заходів інституційного характеру, спрямовану на підвищення ефективності залучення приватних партнерів до будівництва та експлуатації інфраструктурних проектів, автору слід було б надати пропозиції щодо покращення державного регулювання сфери використання механізмів ДПП в комерційному та соціальному житловому будівництві, які є головними умовами, що впливають на розвиток ДПП в будівельній галузі;

2) багатоаспектність феномену потенціалу підприємств учасників МТК доведена аналізом технологічної, ситуаційної та маркетингової парадигм визначення домінант інтеграційного розвитку в процесі організації МТК. Їх орієнтованість на неокласичний підхід максимізації корисності обумовила доречність комплементарного розгляду набутків інституціональної теорії, що дозволило автору врахувати наявність трансакційних витрат, владних відносин, специфічності активів, інформаційної асиметрії та опортунізму (§.2.2-2.4). Однак, автором при емпіричному доведенні у роботі регламентації процесів управління агрегованим потенціалом МТК (розділ 3) не враховано фактор нерозвиненості національного ринку інформаційно-комунікаційних технологій, що обумовлює

потребу додаткової орієнтації на ресурси знань під час планування інтеграційного розвитку в рамках ДЦП. Відповідно виникає можливість консолідації світогляду і правил поведінки учасників інтеграційних процесів та їх формалізації у вигляді концепцій контролю не тільки з боку держави-ініціатора проєкта ДПП, а і підприємств-учасників МТК;

3) виділяючи сутнісні ознаки інтеграційного процесу (безперервність, мінливість, керованість, нерівноважність тощо) та складові структуротвірних категорій, враховуючи локальну організацію МТК (§3.1), автор обмежується трансформацією класифікації інтеграційних процесів шляхом адаптації наявних ознак до нових умов і властивостей інтеграційної діяльності, хоча необхідно було б запропонувати новий концептуальний підхід як триєдиний розгляд економічної категорії формування МТК на ґрунті ДПП;

4) логічним продовженням розроблених методичних положень та практичних рекомендацій формування моделі управління організаційними трансформаціями (§3.2) для ініціаторів проєктів ДПП та стейкхолдерської моделі МТК (§3.4), на нашу думку, було б врахування в алгоритмі економічної ефективності проєкту показника підвищення якості реалізації таких мультигалузевих окремих проєктів за окремими стадіями життєвого циклу- в складі єдиної мультипроєктної цільової програми (§3.5);

5) доцільно було б при визначенні бізнес-технології управління агрегованим потенціалом МТК при реалізації механізму ДПП (розділ 4) та обґрунтуванні необхідності залучення приватних партнерів для розбудови в Україні інфраструктурних галузей та впровадження масштабних інвестиційних проєктів в якості альтернативного джерела фінансування (на відміну від сучасної практики бюджетного фінансування в умовах кризи та посткризового розвитку) в розділі 4, навести розрахунки, наскільки в вартісному виразі або відносно (в відсотках) це дозволить скоротити бюджетний дефіцит, збільшивши при цьому споживання всередині країни шляхом реалізації суспільно-необхідних проєктів;

б) в завершальному розділі роботи аналітичних компонент аналітичного

інструментарію дослідження слід було б сформулювати концептуальні підходи до визначення фінансової стійкості агрегованої адмінструктури МТК-ДЦП, розкрити для даного угруповання джерела і механізми протидії явищам фінансової нестабільності та кризи;

7. зауваження стосовно реферату: Опис прикладних компонент інструментарію щодо організації державного інвестування цільових програм на ґрунті ДПП на сторінках 25-31 потребував би певного коригування в бік зв'язку зазначених прикладних модулів інструментарію з стратегічними економічними та управлінськими діями структури МТК на інституційному, середньому та оперативному рівнях.

Маю зазначити, що вищенаведені зауваження не впливають на високий науковий рівень роботи. Дисертація становить завершене дослідження. Автор володіє економічним та математичним апаратом опрацювання аналітичної інформації, системний аналізом та методами аналітичної логіки. Робота викладена ясною мовою, належно оформлена на комп'ютері за допомогою редактора текстів.

8. Загальний висновок офіційного опонента щодо відповідності дисертації вимогам п.10,11,12,13,14 «Порядку присудження наукових ступенів», та вимогам, які висуваються ДАК МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Зміст, структура, актуальність, наукова новизна, теоретична та практична цінність дисертації **«Державне регулювання організацією територіальних кластерів на основі державно-приватного партнерства»** відповідають вимогам „Порядку присудження наукових ступенів”, які висуває ДАК МОН України за спеціальністю 08.00.03.- «економіка та управління національним господарством»

Вважаю, що автор дисертаційної роботи Чуприна Юрій Анатолійович - за розробку нового напрямку в економіці та управлінні національним господарством - пов'язаного з обґрунтуванням діяльності міжгалузевих

територіальних кластерів як інноваційних механізмів реалізації ДЦП у форматі державно-приватного партнерства - заслугове на присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03. - економіка та управління національним господарством.

докторка економічних наук, доцентка

Жарінова Алла Георгіївна,

Державна науково-технічна бібліотека України

(м. Київ),

в.о. директорки

